

ציונות יהדות ד מוקרטיה לדרך

"וַיֵּצְאוּ יוֹסֵף וַיְמַלְאוּ אֶת כְּלֵיהֶם... וְלָתֵת לָהֶם צִדָּה לְדֶרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן..."

בראשית מב, 25

פסח

חז חירות סמא!

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
המטה לתרבות ישראל

מרכזת המטה: ציפי קוריזקי | ריכוז תוכן ועיבוד דידיקטי: רותי זוסמן ויעל גרוס-רוזן | ייעוץ פדגוגי: רות גבע, רויטל מונצז | עריכה לשונית: מאירה הס | ייעוץ גרפי: רפי כהן
הפקה: שרה שי | עיצוב והפקה: ארט פלוס | הוצאה לאור: משרד החינוך, גף פרסומים

'ארכזה בנימ' על שולחן הסדר החסונים

פסח: "והגדת לבנך"

פסח הוא חג מקראי, הראשון בחגי ישראל שעליהם נצטווה עם ישראל בתורה. חג הפסח מציין את יציאת ישראל ממצרים מעבודות לחירות והפיכתם לעם. חג זה נמנה עם שלושת הרגלים המופיעים בתורה, והוא הראשון שבהם. החג נחוג במשך שבעה ימים (בחול"ל: שמונה ימים), החל מיום ט"ו בניסן (אור לט"ו). החג מתאפיין באיסור חמץ בכל ימי החג, ובחובה לאכול מצה בלילה הראשון. במרכזו של הטקס - קריאת ההגדה של פסח, המספרת את הסיפור.

הארכזה בנימ' על שולחן הסדר החסונים

באומנות הפיכודית קיימים ביטויים חזותיים רבים ומגוונים ארכזה בנימ'; כל צדף וארכזה בנימ' לכה, כל תקופה ובנימ' פטואלים - מי אני?
 זיינו בכל פאיומים פסצוים בגיליון צב וקבלו מיבו בחכמ, מיבו פולע, מיבו פתס ומיבו פבן לאינו יודע לאלא. פסביו את קביצתכס. לימנו אב אתנחות פקולל של פדמויות אלוט אלפן, אביוציים לבידן או אידן. תנו דצתכס גמ אליו לבין פאיומים לבין פתקוסות
 אילו פטלים פיסטוריים, תבבותיים או תבתיים ניתן אפלות מן פדמויות פמאיויות? צבו אצו אלה אצו תקופה פיסטורית ואילו דרכס מלתקסים מפאיומים. אצב איור מדבר יותר אל אככס? מדוע?

בהגדה מוזכרים ארבעה בנימ: חכס, רשע, תם ושאינו יודע לשאול, ומפורטות השאלות שהם שואלים. ארבעת הבנים מייצגים ארבעה רבדים בעם ישראל: שלושת הראשונים שואלים, כל אחד בדרכו, לפשר מנהגי הפסח; ואילו הרביעי מייצג את החלק בעם שלא זכה להתחנך על ברכי המסורת, ואינו יודע דבר על עברו ועל מצוות החג, ואף לשאול אינו מסוגל; מסיבה זו התורה מצווה "והגדת לבנך" (שמות, פרק י"ג, 8), ובלשון ההגדה: "את פתח לו" - הסבר לו את משמעות החג כהלכתו ועל פי מסורתו.

[איור 1]

על פי איזה סדר הייתם מסדרים את הבנים: מי ליד מי, מי ראשון ומי אחרון, ומדוע?

דברה תורה:

אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול.

מחברי ההגדה של פסח מצאו בתורה ארבע שאלות/היגדים שעשויים הבנים לשאול או להגיד בעניין הפסח, וארבע תשובות שצריך האב להשיב. לכל שאלה / היגד ותשובה הם הצמידו "טיפוס" היפותטי (אפשרי) על פי תפיסת עולמם. הצמידו גם אתם את התואר "חכם", "רשע", "תם", "שאינו יודע לשאול" לכל אחד מהפסוקים מן התורה, ונמקו את קביעתכם:

1 והנה כי יאמרו אליכם בניכם: מה העבודה הזאת לכם? ואמרתם נבח פסח הוא ליהנה אשר פסח על פתי בני ישראל במצרים... (שמות י"ב, 26-27)

2 והנה כי-ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת? ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו יהנה ממצרים, מבית עבדים. (שמות י"ג, 14)

3 כי-ישאלך בנך מחר, לאמר: מה העדת, והחקים והמשפטים, אשר צוה יהנה אלהינו אתכם? ואמרת לבנך, עבדים היינו לפרעה במצרים; ויציאנו יהנה ממצרים, ביד חזקה. (דברים ו', 20-21)

4 והגדת לבנך, ביום ההוא לאמר: בעבור זה, עשה יהנה לי, בצאתי, ממצרים. (שמות י"ג, 8)

יאזאי זויא א, ויאזא יאזאי

את פתח לו, שנאמר, והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים.

תלם - מה הוא אומר?

מה העבודה הזאת לכם? לכם - ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הקלל כפר בעקר.

ואף אתה הקהה את שניו [נוף בן] ואמר לו: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". לי ולא לו. אלו היה שם, לא היה נגאל.

תלם - מה הוא אומר?

מה זאת?
ואמרת אליו "בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים".

תלם - מה הוא אומר?

מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם?
ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן:

איור 2

על בסיס שאלות אלה נולדו בהגדה של פסח 'ארבעה בנים':

- על פי אילו מאפיינים, הלקוחים מן הפסוקים בתורה, הצמידו כותבי ההגדה את התארים חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול?
- חזרו אל התארים שאתם הצמדתם לפסוקים מהתורה במשימה הקודמת, ובדקו האם יש התאמה בין תשובתכם לתשובת ההגדה.

הבנים כסדר חוכמתם: ארבעת הבנים מופיעים בהגדה כדרך חוכמתם: החכם, אחריו הרשע (שגם הוא חכם ומתוך זדון לבו מרשיע). ואחריו התם שגם בו יש קצת חוכמה לשאול.

בתחילה מוזכרים הקיצוניים: החכם שהוא בקצה העליון ואחריו הרשע שהוא בקצה התחתון. ולבסוף את השניים שנמצאים ביניהם.

החכם מתקן את הרשע: הרשע נמצא סמוך לחכם, כדי שהחכם יתקנו. לתיקונו של הרשע דרושים כוחות גדולים, התם ומי שאינו יודע לשאול אין בכוחם להחזיר את הרשע למוטב. משימה זו הוטלה על החכם שהוא הגבוה מכולם. **הרשע נעלה מעם הארץ:** את המקום האחרון מבין ארבעת הבנים, תופס מי שאינו יודע לשאול ולא הרשע. ללמדך כי ה"בורות" ו"עם הארצות" גרועים מן הרשע!

מתוך 'הגדה של פסח', הרב יקותיאל גרין

השם 'הגדה' לקוח מהציווי "והגדת לבנך". באמצעות ההגדה אנו מספרים לילדינו את סיפור יציאת מצרים. תנאי עיקרי במצוות "והגדת לבנך", שההגדה תבוא בעקבות שאלת הבן "כי ישאלך בנך", ובנוגע לבן השואל מספרת ההגדה, כי "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה". מתוך 'הגדה של פסח', הרב יקותיאל גרין

ארבעת הבנים כנגד ארבע לשונות של גאולה:

נראה לומר שארבעת הבנים מסמלים את ארבעת שלבי הגאולה הרמוזים בארבע לשונות של גאולה, שנאמרו למשה לפני יציאת מצרים: "והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי". ארבע הלשונות הני"ל מסמלות את ארבעת שלבי הגאולה, וכפי התפתחות הגאולה כן סחפים הבן: בתחילה הוא רשע ומתריס כנגד בשורת הגאולה, ואחר כך הוא מוכן לאמונה אלא שאינו יודע לשאול, בהמשך הדרך הוא תם ששואל ומתעניין כקטן שאינו יודע דבר, ולבסוף הוא נעשה חכם, שיודע ורוצה להחכים יותר בטעמי תורה ומצוותיה.

?

- עם איזה הסבר לארבעת הבנים אתם מזדהים? מדוע?
- מה מייצגים ארבעת הבנים, בעיניכם? אילו דמויות הם מזכירים לכם? פרטו והסבירו.

איור 4

איור 3

ארבעה בנינים / זאב ז'בוטינסקי

בהגדה על יציאת מצרים אנו קוראים: "כנגד ארבעה בנינים דיברה תורה: אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול". לכל אחד ואחד מהם עונים כטעמו וככוח תפישתו. הבן **החכם** מקמט את מצחו הבולט, מסתכל בעיניו הגדולות ומשתדל להבין מה פשר הדבר? למה בתחילה אהבו המצרים את אבותינו, קיבלו אותם בזרועות פתוחות, ואחר כך התחילו לוחצים ומענים אותם; מה טעם הדבר, אבא? - שואל הבן החכם.

[עונה לו האב]: אילו ידעת את קורות נדודינו החדשים, היית מבין מדוע הפך לבם לשנוא אותנו... כך היה וכך הווה וכך יהיה...

הבן השני **הרשע** - יושב לו בהרחבה, מרכיב רגל על רגל, חושף שיניו דרך גלגול ושואל: אילו מנהגים וזיכרונות משונים הם אלה אצלכם? מוטב היה לשכוח את השטויות הישנות הללו! בתשובה ללעגו, ספר נא לו, שכבר היו לנו כמותו, עוד במצרים העתיקה. **לעגו לכל תקוות עמם והעדיפו לצדד עם פרעה...**

והבן השלישי הוא **תם**. עיניו מביעות כנות, בהירות וישרות. הוא אינו נמנה עם היודעים לחקור, לשאול, לחטט בסתירות. העולם בעיניו פשוט, ואין מקשים עליו; **אוהב הוא להאמין... אמונה תמימה וישרה.** אבא! שואל הוא, ומניח מרפקיו על השולחן... וכבר הוא מאמין מראש לכל מה שתגיד לו, שכן, רוצה הוא להאמין. אבא! מתי יבוא שינוי לטובה?

ואתה ספר לו בפשטות ובשקט על כל הנעשה עתה ברחבי **הגולה העצומה**. ספר לו כיצד הולכות **ונבנות מחדש**, באלפי מקומות ובאלפי ידיים, **הריסות מקדשו של עם עולם**. ספר לו איך לאט לאט הולך ומתגבש שוב... **ומתוך שבריו מתחשל מחדש העם להיות תקיף בדעתו, בעל אופי משלו, ככל העמים הבריאים...**

הבן הרביעי **אינו יודע לשאול**. מסב הוא ב"סדר" בנימוס ודרך ארץ וממלא את המוטל עליו, ואין עולה על דעתו המחשבה לשאול מה ואיך, למה ומדוע... זהו אותו מר-נפש דל-מראה, הסנדלר, החייט, המוכר ביצים על פתחי בתים, הסמרטוטר, סופר סת"ם... **נאנח ונאנק**, אך בליל שבת - **אלה הם הממלאים את בתי הכנסת**. הרי זהו [היהודי] **שנושא על שכמו את כל סבל הגלות... הוא הוא עמוד-התווך של עם-עולם ונושא עיקרי בנצח שלו.**

לפי המסורת עליך לספר לבן זה על כל מה שאינו שואל. אך לדעתי מוטב שיחשה [שישתוק] גם האב. רק ינשק, בלא אומר ודברים, על מצחו של בן זה, שהוא מן הנאמנים ביותר מכל שומרי הקודש, שאין הוא מדבר עליו בשפתי פיהו.

- ארבעה בנינים' על פי ז'בוטינסקי מייצגים ארבעה טיפוסים בעם היהודי, בתקופת התחייה הלאומית:
- השוו בין ארבעת הבנים של ז'בוטינסקי לבין ארבעת הבנים בהגדה.
  - מה דעתכם על פרשנותו של ז'בוטינסקי לכל אחד מהבנים? הציעו פירושים אחרים.
  - זהו ב'ארבעה בנינים' של ז'בוטינסקי אירועים היסטוריים שקרו בתקופת התחייה, והסבירו אותם.

פסח. עם שומר במקשך אלפי שנים את יום צאתו מבית עבדים. ודרך כל מחלות השעבוד, האינקויזיציה, השמד והפרעות נושאת האמה בלבה את הנעגועים לחפש בזכרון עתיק, אשר כלו מפנה לקראת העתיד. מאבות אל בנינים, דרך כל הדורות, נמסר דבר יציאת מצרים כזכרון אישי אשר איננו מחויר ואיננו דהה. איזה יצר חרות עמק טבוע בלב עם, שיכול היה באביב ימיו ליצר יצירה כזאת ולמסר אותה מדור לדור. ברל כצנלסון

לפני כשלוש מאות שנה הפליגה לעולם החדש אונייה ושמה 'מייפלור'. היה זה מאורע גדול בתולדות אנגליה ואמריקה. אבל תאב אני לדעת, אם יש אנגלי אחד היודע בדיוק אימתי הפליגה אונייה זאת, וכמה אמריקאים יודעים זאת? היודעים הם כמה אנשים היו באותה אונייה? ומה היה טיבו של הלחם שאכלו בצאתם? והנה לפני יותר משלושת אלפים ושלוש מאות שנה, יצאו היהודים ממצרים, וכל יהודי בעולם... יודע בדיוק באיזה יום יצאו: בחמישה עשר בניסן, וכולם יודעים בדיוק איזה לחם אכלו היהודים: מצות. ועד היום הזה אוכלים יהודים בכל העולם כולו מצה זו בחמישה עשר בניסן... ומספרים ביציאת מצרים...

דוד בן גוריון, מתוך נאום בפני ועדת החקירה של האו"ם, 1947

- מה בהגדה של פסח בכלל, ובמשל ארבעת הבנים בפרט, איפשר את המצב המתואר בדבריהם של כצנלסון ובן גוריון?
- האם, לדעתכם, הציונות הייתה יכולה להתממש, בלי אחד מהבנים? הסבירו ונמקו.
- על איזה בן הייתם מוותרים או לא מוותרים בהגדה הציונית? מדוע?

אבל, בתקופת התחייה הלאומית נשמעו גם קולות אחרים. רצונם של ראשוני הציונים היה "לשלול את הגולה" ולבנות "יהודי חדש". הם ביקשו למחוק את הציווי "והגדת לבנך..." מן התורה שלהם:

| איור 5 |

אל תשמע בני / דוד שמעוני

אל תשמע, בני, אל מוסר אב ולתורת אם אל אֶזְן תט, כי מוסר אב הוא: "קו לקו..." ותורת אם: "לאט, לאט..." וסופת-אביב דוֹכְרָה כן: "הקשיבה, איש, לשיר הבן!"

לשיר הבן ולשיר הנין
בא מבעד ערפיל עב
ודרוס לך שביל, וסוכה מן
הדרך, הלך בה האב
כי למה תחטא אל הדור,
דור עתיד רחוק מוצף אור?

השיר נכתב בתקופת העלייה השנייה, והפך להמנון 'השומר הצעיר' בעלייה השלישית. בשיר זה מרכז הדור מרד כנגד הציווי המקראי:

שמע בני, מוסר אביך; ואל-תמטש, תורת אִמְךָ.

משלי א', 8

- מדוע קורא הדובר בשיר "לבנים לא להטות אוזן לתורת אם ואב"? מה רע בה, על פי דבריו?
- מדוע קורא הדובר בשיר "לאבות, להקשיב לשיר הבן והנין? מה טמון בשיר הבן והנין?"
- מה דעתכם על העמדה המובעת בשיר זה? נמקו.

ומגד, "צברים" שהתחנכו על ברכי הציונות קובלים על כך שהציווי "והגדת לבנך..." פסח על דורם. בחרו טקסט אחד, והשיבו לכותב ברוח האב העונה לאחד הבנים בהגדה: ספרו להם את הסיפור "היהודי" שחסר להם.

| איור 6 |

"לא הוכשרנו להאזין אל סוד שיח": ושוב הבינותי את אשר חשתי זה כבר... את שהיה חסר לי ולכשכמותי, בני הארץ והקיבוצים. חסרון שבעטיו לא הוכשרנו להאזין אל סוד שיח, אל עיקר הנאמר בקול דממה דקה. אנחנו לא ידענו מימינו תפילה מהי, מהו צקון לחש [תפילה מהלב] מה הם שפתיים דובבות וכמעט לא נשמע קולן, ובכל זאת גדולה המייתן מכל קריאות תרועה, כי דברי אמת גדולים נאמרים בלאט בלאט...

צבי לוז, שדמות 5-6, תשכ"ב, עמ' 11

אנחנו בני הארץ, נולדנו והגנו חיים תוך ניתוק ממקורת היהדות וממורשת העם. הורינו, שעלו ארצה, מרדו בבית אבא המסורתי ואנו נולדנו בתוך הניתוק. גדלנו חסרי שורשים, מתנכרים למה שאנו מעולם לא ידענו...

אלכס ליבן, שדמות 17, תשכ"ה, עמ' 77

ארבעת הבנים כארבעה ספרים, בהגדה שהוצאה לזכר השואה בשנת 1988 על ידי דויד וונדר. הספרים השונים מסמלים גישות שונות כלפי המסורת היהודית (המחבר בחר בספרים כייצוג "לעם הספר").

- איזה בן מייצג כל אחד מן הספרים? נמקו.
- איזה מסר, לדעתכם, רצה האומן להעביר באמצעות יצירה זו?

| איור 7 |

ארבעה בנימי' על שולחן הסדר קלנו

- מיהי כל אחת מהבנות באיור 'ארבע הבנות' בהגדה הישראלית? הסבירו ונמקו.
- איזה טיפוס בחברה הישראלית מייצגת כל בת?

אולי הביטוי "נוטשי ההגדה" הוא חריף מדי, כשמדובר בציטוט מתוך השיר ההומוריסטי "ארבעה אחים", שכתבה והלחינה נעמי שמר ז"ל, ושמאז פרסומו ב-1968 הפך לחלק בלתי נפרד משירי חג הפסח.

אבל נראה לי כי, עיון ספרותי במילות השיר הזה עשוי לגלות, כי מתחת להומור מסתתר יחסה הרציני והדו-ערכי של המשוררת להתנהגות הדמויות של "דור ההמשך" בעם ישראל, דור שאנו מכירים את נציגיו מאז קובעו בהגדה המסורתית של פסח, בקטע הפותח "כנגד ארבעה בנימי דיברה תורה"...

כפי שנראה, מצד אחד - על פני השטח "ההומוריסטי" נמצא אותה "זורמת" עם דור זה, אך מצד שני - בעומק "הרציני" נמצא אותה מבקרת אותם, הן בסמוי והן בגלוי...

אם עדיין לא חשנו בביקורת הסמויה, באות שתי השאלות הרטוריות שבראשית הבית החמישי והאחרון ומעלות אותה בגלוי לתודעתנו: "לאן הובילו הדרכים? היכן ארבעת האחים?" ניכר, כי רוח של אכזבה ועצבות שורה על התשובה הברורה: ראו היכן הם היום ארבעת האחים, שהיו פעם יחד כבנים לאביהם ולמשפחתם בהגדה המסורתית, וראו לאן הובילו הדרכים את אלה מתוכם ש"נטשו" הגדה זו ועולמה לצמיתות.

אבל השיר מסתיים בנימה הומוריסטית: "בשיר שלנו, ידידי, אסור לשאול יותר מדי!" נראה כי גם כאן, מתחת להומור, כמו מסתמנת מתוך הניסוח ההצעה הרצינית לנהוג כמו האחרביעי: כמוהו לא לשאול יותר מדי, וכמוהו לעשות את המעשה הנכון: בעדינות ומתוך אהבה, לקחת את האישה היפה מכול ולחזור עמה אל ההגדה ואל מה שהיא מייצגת: בית אבא ומסורת יפה, טובה ומאחדת...

מחשבות לפסח תשס"ו - לאן הובילו הדרכים את "נוטשי" ההגדה?
ד"ר יפה בנימיני, המכללה האקדמית בית ברל

ארבעת האחים / נעמי שמר

ביום בהיר ונהדר
יצאו מתוך ההגדה
חכם ותם קשע גדול
זה שלא ידע לשאל.
וכשארבעת האחים
יצאו לנוע בדרכים
מיד מכל ארבע רוחות
פרחים הגיעו ובכרכות.
פגש חכם בחכמה
אהב התם את התמימה
והרשע בתור אשה
תפס מרשעת אמה.
זה שלא ידע לשאל
לקח את היפה מכל
שלב ידו בתוך ידה
והזר אתה להגדה.
לאן הובילו הדרכים?
היכן ארבעת האחים?
בשיר שלנו ידידי
אסור לשאל יותר מדי!

- מה קרה לארבעת הבנים מההגדה, בשירה של נעמי שמר?
- מהי הביקורת של נעמי שמר על החברה הישראלית בימינו?
- מה דעתכם על ביקורת זאת? האם היא מוצדקת?

בהגדות אחדות מוזכר גם הבן החמישי. בהגדה של התנועה המסורתית, הבן החמישי מייצג את השבויים והנעדרים, שעליהם נאמרים הדברים הבאים:

הבן הנעדר מה הוא אומר? הושיענו ברחמיך הרבים. קבצנו ותצילנו מכף כל אויב, ותשמע קול תחנונינו, כי אל שומע תפלה ותחנן אתה: ואף אתה אמור לו: שומר אחי אנוכי! את אחי אנכי מבקש. למען השבויים והנעדרים לא אקשה ולמען בנינו לא אשקוט עד יקראו לשבויים דרוך ולאסורים פקח קוח [שיפתח מאסרם וילקחו מן השבי]

ומה אתם הייתם אומרים לבן החמישי, הבן הנעדר?
?

- ארבעת הבנים חיים גם בנו ובינינו, והם מוזמנים לשולחן הסדר שלנו.
- לפניכם טקסטים שונים, המייצגים "ארבעה בנים" בני דורנו. קראו אותם ובחרו טקסט המייצג אחד מהבנים בהגדה.
- כתבו מכתב לבן שבחרתם, ושכנעו אותו להגיע אל שולחן הסדר שלנו. הסבירו לו במכתב, אילו סוגיות ועניינים יהיו "על השולחן" בסדר, ומדוע כדאי לו להגיע.

מלאך / אריאל הורוביץ

באור הלבן יש כל הצבעים
 אדום צהוב כחול - סגול שלא רואים
 ואנחנו אור - יש בנו הכול
 רשע, חכם, תם ושאינו יודע לשאול
 באור הלבן רואים גרגירים
 נוחתים על המדף - נחים בין הספרים
 ואנחנו אבק - יוצאים במחול
 רשע חכם תם ושאינו יודע לשאול

עבדים/ ברי סחרוף

על נהר אספירין ישבנו
 במקומות המוכרים
 לא שומעים לא רואים
 כאילו אנחנו אוויר
 עוד מעט ייגמר הסרט
 בקרוב המציאות
 התמונה מטושטשת
 והצליל לא ברור.

בית הכנסת שאני מחפש הוא ישראלי / יאיר לפיד

...הוא מבין אותי, בית הכנסת הישראלי, ואני מבין
 אותו. הוא גם אוהב אותי, ודלתותיו תמיד יהיו פתוחות
 לפניי. אני אבוא בהן בשמחה ולא ביראה, ואעמוד
 שם - לבד או ביחד - כדי לדבר עם ההוא שלמעלה
 על כל מה שמטריד אותי: הילדים, המדינה, הבריאות
 של בני משפחתי. אחר כך אצא ואלך הביתה קצת
 יותר קל, קצת יותר רגוע, קצת יותר שלם. בדיוק כמו
 שאתה אמור לצאת מבית הכנסת.

אדיש / קוב

כולם רצים, אני יושב ומסתכל לי
 הכישלון, ההצלחה, התוצאות
 כשמסביב הכול נגמר או כך נדמה לי
 יש כינוסים והפגנות... אני אדיש
 כשהסימנים של השקיעה נראים בחבל
 כשמנסים בכול למצוא לי משמעות
 לאהבה, לשיר, לחגיגות האבל
 מתנכר למציאות... כזה אדיש

| איור 9 |

איור 10: ברכת השונות והייחודיות, דייוויד מוס, הגדת מוס, 1996, ארה"ב
 וישראל. האומן והמאייר מסביר את יחסו לארבעת הבנים: "כל בן הוא יחיד
 ומיוחד, והתורה מחבקת את כולם. האייקונוגרפיה שבחרתי כאן מבוססת
 על ציורי קלפים. כמו במשחק מזל, איננו יודעים אילו בנים "ייצאו" לנו. זוהי
 משימתנו כהורים ומחנכים, "לשחק" על הייחודיות של הילדים שניתנו לנו...
 והבן, לא האב, צריך להוביל את התהליך. זה, לדעתי מה שהתכוון לומר
 המדרש בהגדה..."

...יש, לדעתי, בקשר שבין ההיסטוריה לשירה משהו
 יהודי מאוד, שמתבטא בציווי על הזיכרון, בציווי של
 "והגדת לבנך". שמירת הזיכרון לאורך שרשרת
 הדורות קיימה את היהדות, והשימוש במיתוסים
 הראשוניים של היהדות בתוך קולות שנכתבים בהווה
 הוא חלק מהיצירה היהודית ככלל, וגם מהיצירה שלי.
 הכוונה היא לא לכתוב את העבר היהודי מחדש, אלא
 לערבב את הזמנים, לערבב את ההיסטוריות, לשלב
 את הטקסטים היסודיים - מקרא, מדרש, פיוט - עם
 הקולות של ההווה...

ריאיון עם אלמוג בהר בתוך:
<http://www.kedma.co.il/index.php?id=1764>

בשנת 2004, בפורום הסטודנטים של אוניברסיטת בן גוריון, פרסם סטודנט בעל הכינוי NY 123 את ההודעה הזאת:

משל ישן בלבוש עכשווי - מה אתם חושבים, איזה דור אנחנו?

"כנגד 4 בנים דיברה התורה: חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול..."

חכם, הוא דור ראשון, מה הוא אומר?

צבע העולם את הריו ועמקיו בגווניו של אָמון, בצבעי אהבה. עולם שנועד להיות ריק מחומות... תוכו כברו...

רשע, הוא דור שני, מה הוא אומר?

תכונותיו הנעלות של האדם הן לירוק אש ולהזיל דמעות תנין. באש היוצאת מפי אשרוף כל חלקה בה טייל אבי ואבנה תלי תלים של אפר...

תם, הוא דור שלישי, מה עליו?

נגזר עליו להלך בשדות אפר, תחת עינם הכבויה של בעלי חזון עתיק. כשצרים רגעים, לוחש לו סבו על עולם שתוכו כברו, על צבעים קסומים ואהבה.

והוא תם, דבר לא שלו, הכול נגזר בפניו. חייו הם הבל...

וזה שאינו יודע לשאול, הוא דור רביעי, מה עליו?

נעתקת נשימתו כל ערב בשקיעת הענק האדום ואינו יודע מדוע. ציורי סבא-רבא, הגנזים במרתף אפל, עוטפים את חלומותיו בצבעים שמעולם לא ראה. שאריות האפר על זקנו של סבו משביעות לעתים את רעבונו למה שקל ועם זאת בלתי נסבל. כל לבו המיית הבלבול וכל הדורות לבוא תולים בו מבט של ערגה. רק הוא עדיין לא מבין למה.

ומה אתם חושבים? איזה דור אנחנו? מדוע?

| איור 11

אם כן ישנו בן חמישי, שבניגוד לארבעת חבריו כלל לא טורח להגיע אל הסדר. אך אין להתייחס ממנו. הוא יגיע. מי יביא אותו בסופו של דבר? - אליהו הנביא, שתפקידו להשיב לב בנים על אבותם. ואם כן, פתיחת הדלת היא לא רק לאליהו הנביא, אלא בעיקר לבן שהוא מביא אתו, הבן החמישי. ואם ארבע הכוסות נועדו לארבעת הבנים האחרים - בשבילו נועדה הכוס החמישית, כוסו של אליהו.

מתוך 'על ארבעה בנים ועל הבן החמישי' מאת אורי שרקי, אתר הזמנה לפיוט

הוסיפו גם אתם בן חמישי או בת חמישית: מיהו /מיהי? מה "הסיפור" שלו/שלה? מה הוא/היא שואל/ת? מה משיבים לו/לה?

איור 12: דן רייסינגר, ישראל (הגדת ועד הרבנים של אמריקה, 1982): ארבעה היבטים בכל אחד מאתנו. בעוד בימי הביניים איורי הבנים הציגו תפיסה ברורה ומובחנת בין הטיפוסים השונים: חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול - תפיסת העולם בימינו הנה ספקנית ביחס לסטריאוטיפים ולקטגוריות שיפוטיות של בני האדם. כל בן הנו תערובת כאוטית (מבולגנת) של כל הקטגוריות. האומן השתמש במגזרות נייר צבעוני, והן מכסות זו את זאת באופן אקראי, כשהצבעים והצורות מתייחסים זה לזה באופן מורכב.

הגדה של פסח בהפקת הרבנות הצבאית הראשית תשס"ב מציגה את ארבעת הבנים שכנגדם דיברה תורה, כחבורת צוות טנק מחייכת, כשהבן הרשע שבהם תוהה לנוכח המאמץ החיילי: "מה העבודה הזאת לכם?"

מתוך: צבא הגדה לישראל / חיים גרוסמן

מה דעתכם על כך? האם מי שמשתמש מאחריות בצבא יכול להיחשב "רשע" על פי המאפיינים שלו בהגדה? הסבירו ונמקו.

מבצע מכולל חיוני
מאחורי חלוקת החיוני

בכל דור דוד
ההגדה של פסח
מקורותיה, גלגוליה והתפתחותה
תקליטור אינטראקטיבי.

המפגש המשפחתי בליל הסדר מאחד את כל פלגי החברה היהודית; כל משפחה חוגגת על-פי מסורתה ובחירתה. במוקד הדיון - "והגדת לבנך": העברת המסורת כציר מרכזי ופלורליסטי, תוך הכרה במקומם של כל "ארבעת הבנים" במשפחה ובחברה היהודיות. התקליטור מוביל את הילד במסע המופלא מיציאת מצרים ועד ימינו אנו.

נאן ארכישה **מחייב חיוני** ז'סטר אל"י,
כ"א' הפנאי 32, מולן 03-5580111